

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
UNIVERSITY “GOCE DELCEV” SHIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES

**ОБРАЗОВАНИЕТО ВО XXI ВЕК
– СОСТОЈБИ И ПЕРСПЕКТИВИ –**

**МЕЃУНАРОДНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
– ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ –**

**EDUCATION IN XXI CENTURY
– CONDITIONS AND PERSPECTIVES –**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC
CONFERENCE
– PROCEEDING BOOK –**

Штип, 24 – 25 Септември, 2015
Shtip, September, 24-25, 2015

fesconference@ugd.edu.mk

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
UNIVERSITY “GOCE DELCEV” SHIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES

**ОБРАЗОВАНИЕТО ВО XXI ВЕК
– СОСТОЈБИ И ПЕРСПЕКТИВИ –**

**МЕЃУНАРОДНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
Штип, 24 – 25 Септември, 2015**

– ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ –

**EDUCATION IN XXI CENTURY
– CONDITIONS AND PERSPECTIVES –**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC
CONFERENCE**

Shtip, September, 24-25, 2015

– PROCEEDING BOOK –

Штип, 2016

Издавач / Publisher

Универзитет „Гоце Делчев“ Штип University "Goce Delcev" - Stip
Факултет за образовни науки Faculty of Educational Science

За издавачот / For publisher

Проф.д-р Соња Петровска, декан / PhD Sonja Petrovska, Dean

Издавачки совет / Publishing council

проф. д-р Блажо Боев	Prof. Blazo Boev, PhD
проф. д-р Лилјана Колева Гудева	Prof. Liljana Koleva Gudeva, PhD
проф. д-р Кирил Барбареев	Prof. Kiril Barbareev, PhD
проф. д-р Дејан Миравовски	Prof. Dejan Mirakovski, PhD

Главен и одговорен уредник / Editor in chief

Проф.д-р Соња Петровска PhD Sonja Petrovska

Технички уредник / Technical Editing:

Доц. д-р Верица Јосимовска	Ass. Prof. Verica Josimovska, PhD
Доц. д-р Билјана Попеска	Ass. Prof. Biljana Popeska, PhD
Доц. д-р Деспина Сивевска	Ass.Prof. Despina Sivevska, PhD
Славе Димитров	Slave Dimitrov

Јазично уредување / Language Editor:

Виолета Карагунова / Violeta Karagunova (Macedonian language)
Снежана Кирова / Snezana Kirova (English language)

Дизајн / Design:

Славе Димитров

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

37"20"(082)(048.3)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција (2015 ; Штип)

Образованието во XXI век [Електронски извор] : состојби и перспективи : книга на апстракти / Меѓународна научна конференција, Штип, 24-25 септември, 2015 = Education in XXI century : conditions and perspectives : book of abstracts / International scientific conference, Shtip, September, 24-25, 2015. - Текст во PDF формат, содржи 100 стр.. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев", Факултет за образовни науки = Shtip = University "Goce Delcev" Shtip, Faculty of educational sciences, 2015

Начин на пристап (URL): <https://e-lib.uqd.edu.mk/naslovna.php>. -

Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 29.12.2015. - Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-244-275-4

1. Насп. ств. насл.. - I. International scientific conference (2015 ; Shtip) види Меѓународна научна конференција (2015 ; Штип)

а) Образование - 21 в. - Зборници - Апстракти

COBISS.MK-ID 100254474

Organizers:

University "Goce Delcev" - Stip
Faculty of Educational Sciences
Republic of Macedonia

Organizing Committee:

Sonja Petrovska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Todor Cepreganov, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Nikola Smilkov, Art Academy, University Goce Delcev Stip, Republic of Macedonia

Kiril Barbareev, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Despina Siveska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Biljana Popeska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Traje Stojanov, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Irena Kitanova, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Oliver Cackov, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Jadranka Runceva, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Verica Josimovska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Editorial board:

Ph.D Leonid F. Chuprov, Russian Academy of Natural History (RANH, Moscow), Chernogorsk, Russia

PhD Mark R. Ginsberg, College of Education and Human Development at George Mason University, Fairfax, Virginia, USA

Ph.D Ivan Prskalo, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia

PhD Milan Matijević, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia

Ph.D Sinisa Opic, University of Zagreb, Croatia

Ph.D Tamara Gazdic-Aleric, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia

PhD Zaharnytska Iryna Ivanivna, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

PhD, Lutsenko Iryna Oleksiivna, Department of Children's Creativity, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

PhD Sukhorukova Halyna Viktorivna, Department of Children's Creativity, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

PhD Kot Nataliia Mykhailivna, Department of Theory and History of Preschool Pedagogy, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

PhD Anna Studenska, Faculty of Ethnology and Educational Science, University of Silesia, Poland

Phd Alina Szczurek-Boruta, Faculty of Ethnology and Educational Science, University of Silesia, Poland

PhD Stojan Bogdanovic, University of Nis, Serbia

PhD Stojan Cenikj, Teaching Faculty, Vranje, University of Nis, Serbia

PhD Stana Smiljkovikj, Teaching Faculty, Vranje, University of Nis, Serbia

PhD Emina Hebib, Faculty of philosophy, Belgrade, Serbia

PhD Živorad Milenovic, Teaching Faculty, Ieposavic, University of Kosovska Mitrovica, Serbia

PhD Prof. Iliana Petkova, Faculty of Education, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Sofia, Bulgaria

PhD Trayan Popkochev, Sout-West University "Neofit Rilski" Blagoevgrad, Bulgaria

PhD Krasimira Mutavchieva, Trakiski Univerzitet, Faculty of Pedagogy, Stara Zagora, Bulgaria

PhD Eleonora Mileva, Teaching Faculty, National Sports Academy "Vasil Levski", Sofia, Bulgaria

PhD Anzhelina Yaneva, Sports Department, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Sofia, Bulgaria

PhD Veselina Ivanova, Faculty of Education, Trakia University, Stara Zagora, Bulgaria

PhD Elka Kirilova Yanakieva, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria

PhD Margarita Koleva, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria

PhD Nino Mihajlov, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria

PhD Tatjana Novovic, Faculty of Philosophy, University of Niksic, Montenegro.

PhD Sonja Petrovska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Emilija Petrova Gorgeva, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Snezana Mirascieva, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Snezana Stavreva Veselinovska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Stevan Aleksoski, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Blaze Kitanov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Nikola Smilkov, Art Academy, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Todor Cepreganov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Snezana Jovanova Mitkovska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Kiril Barbareev, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Despina Sivevska Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Biljana Popeska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Trajce Stojanov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Trajce Nacev, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Stojko Stojkov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

MSc Snezana Kirova, Faculty of Philology, University Goce Delcev Stip, Macedonia

MSc Lence Nasev, Academy of Music, University Goce Delcev Stip, Macedonia

LADIES AND GENTLEMEN, DEAR GUESTS!

With great honor and pleasure I welcome You on behalf of all teachers, associates, employees and students of the Faculty of Educational Sciences at the University "Gotse Delchev" in Shtip and I wish You pleasant moments during this solemn event organized to mark 20 years of university education of teachers.

But in fact, the Faculty of Educational Sciences basis its twenty years of existence on 146 year continuous development of formal education of teachers and preschool teachers in the region. The achievements of the Pedagogical-Seminary school founded in 1869, the existence of which is linked to the name of the creator of the first primer and the first textbook for teachers - School Pedagogy - Josif Kovachev, and to the name of the great teacher Gotse Delchev, followed by the School for Teachers established in 1946, Higher Pedagogical School founded in 1959, and the Pedagogical Academy (1961) are woven into the tradition and development of our Faculty.

In 1995 the two-year formal education of teachers and preschool teachers developed into four-year university studies.

In 2007 the Pedagogical Faculty became part of the State University "Goce Delchev" in Shtip, said to be the fastest growing university in Macedonia.

Following the global trends in teacher education, modern trends in education policymaking in Europe and in the world, respecting the knowledge of the history of civilizations as an important intellectual resource for social development, as well as scientifically and experientially diagnosed educational challenges that have emerged as a result of deep changes of values in our society and globalization trends (scientific, educational, technological, and economic) the Faculty of Educational Sciences has designed study programs for I, II and III cycle of studies in accordance with the organizational - pedagogical quality standards in compliance with the principles of the Bologna Declaration and European credit-transfer system with a high level of recognition in the area of European Higher Education.

If 20 years ago our Faculty started to implement teaching with 5 PhDs and 3 masters as regular employees, today we can proudly say that our academic community is comprised of 20 PhDs and one master.

Today our students have the opportunity to educate themselves at the faculty which sees its future as a continuous development aimed at:

- Strengthening and expanding international partnerships
- Popularization of mobility of students and staff,
- Internationalization and improvement of scientific research work,
- Improvement of pedagogical approaches to teaching and links with practice, putting students at the center of the educational process.

Ladies and Gentlemen,

I take this opportunity to thank you for coming today to celebrate with us the teaching profession and our contribution to it.

We are quite aware that the road to success is long and winding and it is easier to travel with joint forces. That is why we wanted to mark this celebration by organizing a scientific conference dedicated to education in the 21st century. Let us share our knowledge, understanding and experiences regarding the situation and perspectives and suggest possible ways of modernization. 89 papers have been submitted and there are authors from 8 countries. This is really promising!

Once again, I wish you all a warm welcome and successful work.

Dean,
Prof. d-r Sonja Petrovska
24. 09. 2015., Stip

ПОЧИТУВАНИ ...

Со голема чест и задоволство, Ве поздравам во името на сите наставници, соработници, вработени и студенти на Факултетот за образовни науки при Универзитетот Гоце Делчев во Штип и Ви посакувам пријатни моменти во текот на оваа свечена манифестација организирана по повод 20 годишно факултетско образование на наставници и воспитувачи.

Факултетот за образовни науки своето постоење го темели на 146 годишниот континуиран развој на формалното образование на наставници и воспитувачи на овие простори. Во традицијата и развојот на нашиот факултет се вткаени достигнувањата на Педагошко-богословското училиште основано во 1869 год. Со чие постоење се врзува името на творецот на првиот буквар и првиот учебник за наставници – Школска педагогија – Јосиф Ковачев, и името на големиот учител Гоце Делчев, па Учителската школа основана во 1946 год, Вишата педагошка школа формирана во 1959 год, Педагошката академија (1961 год.).

Во 1995 година формалното двегодишно образование на наставници и воспитувачи прераснува во четиригодишно факултетско образование.

Во 2007 година Педагошкиот факултет стана дел на државниот Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип, кој го носи епитетот најбрзорастечки Универзитет во Р Македонија.

Следејќи ги глобалните тенденции во образованието на наставници, современите тенденции во креирањето на образовните политики во Европа и во Светот, респектирајќи ги знаењата за историјата на цивилизациите како значаен интелектуален ресурс за општествениот развој, како и научно и искусствено дијагностицираните воспитни предизвици кои се појавија како резултат на длабоките вредносни промени во нашето општество и глобализациските тенденции (научни, образовни, техничко-технолошки, економски) ФОН дизајнираше студиски програми за I, II и III циклус на студии согласно организациско –

педагошки стандарди за квалитет, согласно принципите на Болоњската декларација и Европскиот кредит-трансфер систем, со високо ниво на препознатливост во Европскиот високообразовен простор.

Ако пред 20 години нашиот факултет започна да ја реализира наставата и вежбите со 5 доктори на науки и 3 магистри, како редовно вработени, денес со гордост можеме да кажеме дека оваа академска заедница ја сочинуваат 20 доктори на науки и 1 магистер.

Денес нашите студенти имаат можност да се образуваат на факултет кој својата иднина ја гледа како континуиран развој во насока на:

- зајакнување и проширување на меѓународните партнерства,
- омасовување на мобилноста на студентите и на вработените,
- интернационализација и подобрување на научно-истражувачката работа,
- унапредување на педагошките пристапи во наставата и врските со практиката, поставувајќи ги студентите во центарот на образовниот процес.

Почитувани присутни,

Ја користам оваа прилика, да ви се заблагодарам што дојдовте денес заеднички да го чествуваме учителското дело и нашиот придонес во него.

Ние сме сосема свесни дека патот до успехот е долг и кривулест но и дека полесно се патува со заеднички сили. Затоа ова наше празнување сакавме да го одбележиме со Научна конференција посветена на образованието во 21 век, да ги споделиме нашите знаења, разбирања и искуства во врска со состојбите и перспективите како и да предложиме можни начини за негово осовременување.

Уште еднаш, На сите Ви посакувам топло добредојде и успешна работа!

Декан,

Проф. д-р Соња Петровска

24. 09. 2015. година Штип

TABLE OF CONTENTS

1. СО КВАЛИТЕТНИ ПРОМЕНИ ДО ПОКВАЛИТЕТНО УЧИЛИШТЕ Блаже КИТАНОВ	5
2. LANGUAGE CULTURE – A SEGMENT OF LANGUAGE EDUCATION Violeta NIKOLOVSKA	9
3. RESEARCH TRENDS IN EDUCATION IN MULTICULTURAL ENVIRONMENTS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA Elizabeta TOMEVSKA-ILIEVSKA, Emilija SIMONOVSKA JANACKOVSKA, Sadudin SADIKI	15
4. USING AUTOMATIC TEXT CATEGORIZATION TECHNOLOGIES IN THE MODERN EDUCATIONAL PROCESS Anna GLAZKOVA	23
5. THE ROLE OF BUSINESS SCHOOL IN THE POST-GRADUATE EDUCATIONAL SYSTEM Nikita RAVOCHKIN	27
6. FORMATION OF ETHICAL RULES (CODE) IN PRESCHOOLERS THROUGH THE BULGARIAN CHILDREN'S FOLKLORE GAMES Julia DONCHEVA	32
7. FORMATION OF HUMAN POTENTIAL: INSTITUTIONAL MECHANISMS AND POLICIES Stanka RINKOVA	36
8. THEORETICAL FORMULATION AND SCIENTIFIC JUSTIFICATION OF THE PROBLEM OF TRAINING TEACHERS IN TECHNICS, TECHNOLOGY AND ENTREPRENEURSHIP Tsvetana KOSTADINOVA ANTIPESHEVA	41
9. INTERACTIVITY IN TEACHING STUDENTS MODERATORS Kosta KOSTOV, Silvia KYUCHUKOVA, Hristina MILCHEVA	45
10. EVALUATION OF STUDENTS' LEARNING UNDER THE PRISM OF EXPECTED OUTCOMES Teuta SHABANI, Suzana NIKODINOVSKA BANCOTOVSKA	49
11. COMMUNICATION IN THE TEACHING PROCESS. INTERACTIVE NATURE OF COMMUNICATION Valentina VASILEVA	57
12. PHYSICAL ACTIVITY OF 3-4 YEARS OLD CHILDREN IN KINDERGARTEN Filip SHABANSKI	60
13. MACEDONIAN LANGUAGE IN SECONDARY EDUCATION Liljana MAKARIJOVSKA, Zhaklina GJORGIJOSKA	64
14. STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS TEACHING GRAMMAR IN THE FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM Vesna KOCEVA, Marija TODOROVA	69
15. FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM ANXIETY Marija TODOROVA, Vesna KOCEVA	75
16. TEACHERS AS A FACTOR FOR THE DEVELOPMENT OF KEY COMPETENCE CULTURAL EXPRESSION AMONG STUDENTS Svetlana PANDILOSKA GRNCHAROVSKA, Fadbi OSMANI, Gordana STANKOVSKA	82
17. INTRODUCTION OF THE DUAL SYSTEM IN THE BULGARIAN VOCATIONAL EDUCATION – REALITY AND CHALLENGES Svetlana NIKOLAEVA	86

18. THE VALUES OF EDUCATIVE FUNCTION IN RELATION PARENT-SCHOOL Ardita CEKA, Rabije MURATI	89
19. ELECTRONIC VERSUS TRADITIONAL TEST FOR MATHEMATICS IN PRIMARY SCHOOLS Katerina PANEVA	93
20. THE SIGNIFICANCE OF LOCALLY DEVELOPED EDUCATIONAL SOFTWARE IN THE PROCESS OF SCHOOLS' COMPUTERIZATION Olga SAMARDJIKJ JANKOVA	99
21. THE ACTIVITY OF MUSICAL GAMES FOR CHILDREN Mujeser ILJAZI	105
22. THE PATIENT IN THE PROCESS OF LEARNING IN HIGHER MEDICAL SCHOOL Silvia KYUCHUKOVA	110
23. INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN TEACHING MUSIC EDUCATION Lence NASEV	113
24. LEISURE TIME AND SPORT ACTIVITIES OF STUDENTS FROM THE FACULTY FOR PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL EDUCATION AT SOFIA UNIVERSITY "ST. KLIMENT OHRIDSKI" – BULGARIA Georgi IGNATOV	116
25. PLACE OF LIVING AS A FACTOR IN ORGANIZING STUDENTS' LEISURE TIME Despina SIVEVSKA, Biljana POPESKA	122
26. METHODOICAL APPROACH TO LEARNING ABOUT THE HOLOCAUST BY THE MODEL OF YAD VASHEM SCHOOL Zhivorad MILENKOVIC	129
27. A HERMENEUTIC READING OF A POETIC LITERARY WORK DURING IMPLEMENTATION OF A LESSON Milena RISTOVA-MIHAJLOVSKA	136
28. SOME GUIDELINES FOR INTELLECTUAL PREPARATION DURING PHYSICAL CONTACT BETWEEN THE INSTRUMENT AND THE PIANIST Angele MIHAJLOVSKI	142
29. IMPLICATION OF EFFECTIVE SCHOOL MANAGEMENT FOR THE CONTINUING PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS Kristinka OVESNI, Emina HEBIB, Vera RADOVIĆ	148
30. THEORIES, SOCIAL EXPERIENCES AND PRACTICE IN INTERCULTURAL PEDAGODY Alina SZCZUREK-BORUTA	157
31. TEACHERS' ASSESSMENTS OF CERTAIN CURRICULAR DETERMINANTS IN PRIMARY SCHOOL Milan MATIJEVIĆ, Siniša OPIĆ, Goran LAPAT	162
32. THE SOCIO-POLITICAL IMPACT OF THE NEW SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL TRENDS IN ARCHAEOLOGY, HISTORY AND RELATED FIELDS Ljuben TEVDOVSKI	172
33. THE PRACTICE OF TAEKWONDO AS A PREDICTOR OF MOTOR ABILITIES Ivan PRSKALO, Anamaria RADIĆ	178
34. THE RELATION MOTIVE - TEACHING CONTENT IN STIMULATING COGNITIVE ABILITIES THROUGH ARTISTIC ACTIVITIES AT PRESCHOOL AGE Maja RAUNIK KIRKOV	182
35. CONTEMPORARY ADULT LITERACY MODELS Elena RIZOVA, Zoran VELKOVSKI	188

36. COMPARATIVE ANALYSIS OF PROGRAMS FOR PRE-SCHOOL EDUCATORS IN EUROPE Kiril BARBAREEV, Alma TASEVSKA	196
37. INCLUSIVE EDUCATION - ROLE OF THE TEACHER AND BENEFITS Sonja PETROVSKA	203
38. THEORETICAL APPROACHES TO MODERN INTERPRETATION OF PEDAGOGY OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS Eleonora MILEVA	210
39. POSTMODERN CONCEPTS OF FOUCAULT'S EDUCATION AND ITS RELATIONSHIP WITH DISCIPLINE Kushtrim AHMETI	215
40. ECOLOGY – A NECESSARY FACTOR IN TEACHING METHODS FOR NATURE AND SOCIETY STUDIES FOR FORMING A RESPONSIBLE PERSON Oliver CACKOV, Tatjana GREGOVA	219
41. THE ISSUE OF RESPECTING THE DEVELOPMENTAL POSSIBILITIES AND ACTIVITY-PLANNING IN EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT Alma TASEVSKA, Kiril BARBAREEV	223
42. INTEGRATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES INTO PRESCHOOL EDUCATION Tatyana V. NIKULINA	228
43. WHAT SHOULD MODERN SCHOOL LEARN Snezana KIROVA, Dragana KUZMANOVSKA, Biljana IVANOVA	233
44. EDUCATIONAL FUNCTION OF THE SCHOOL IN CONTEMPORARY SOCIETY Emilija PETROVA GORGEVA, Mitko KOCEV	238
45. SOME METHODS IN TEACHING PHYSICAL AND HEALTH EDUCATION Marjan MALCEV	243
46. REVIEW OF ADOLESCENT LITERATURE THROUGH COMPARATIVE ANALYSIS OF THE NOVELS "THE BLUE PATH OF LOVE" BY METODI MANEV AND "VOICE OF LOVE" FROM GROZDANA OLUJIC Jovanka DENKOVA	247
47. INTERPRETATION OF A LYRIC POEM IN IV AND V GRADE Blaze KITANOV, Irena KITANOVA	253
48. TRAINING EFFICIENCY OF CYCLISTS SPECIALIZED IN ROAD CYCLING Ivan KOLEV	258
49. PHYSICAL EDUCATION AND DIAGNOSTIC PROCEDURES Veselina IVANOVA, Galena TERZIEVA	262
50. PROTECTION OF IMMOVABLE CULTURAL HERITAGE THROUGH EDUCATING STUDENTS OF PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION Trajce NACEV, Dragan VESELINOV	265
51. FORMATION OF TOLERANCE IN ADOLESCENTS Valentina VASILEVA	271
52. NEW EDUCATIONAL POLICIES AND THEIR REFLECTIONS ON SOCIAL DEVELOPMENTS Daniela KOCEVA, Snezana MIRASCIEVA	275
53. PRESENCE OF ENTREPRENEURSHIP IN PRIMARY EDUCATION IN MACEDONIA Lulzim MEHMETI	280
54. CONSONANT /J/ IN COLLOQUIAL SPEECH AND ITS IMPACT ON WRITING Blaga PANEVA	284
55. METHODOLOGICAL STRUCTURE OF A LESSON FOR INTERPRETATION OF A FAIRY TALE Irena KITANOVA	289

56. THE INFLUENCE AND THE EFFECTIVENESS OF FORMATIVE ASSESSMENT AND THE FEEDBACK IN STUDENTS' SUCCESS AND ACHIEVEMENTS Valdeta ZENUNI-IDRIZI	294
57. AESTHETIC EDUCATION OF EDUCATORS AS A FUTURE CHALLENGE Valentina PAJAZITI, Vlora MARKU-TUQI	299
58. SOCIAL AND COMMUNICATIONAL-INTERACTIVE COMPETENCES OF TEACHERS AND STUDENTS IN EDUCATION Florina SHEHU	302
59. INFLUENCE OF MEDICINES ON THE COGNITIVE SKILLS OF CHILDREN WITH CHRONIC DISEASES Elena IVANOVA BUYUKLIEVA	308
60. THE SPIRITUAL ASPECT OF HUMAN DEVELOPMENT AND THE EDUCATION IN XXI CENTURY Eleonora PENCHEVA	312
61. RESEARCH IN TEACHING PRACTICE Snezana JOVANOVA-MITKOVSKA	316
62. HOW ARE PEACE AND TOLERANCE REPRESENTED IN HISTORY TEXTBOOKS FOR PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION Todor CEPREGANOV, Sonja NIKOLOVA	324
63. ETHICS AS TEACHING Trajce STOJANOV	330
64. RISK ASSESSMENT OF HYGIENIC AIR QUALITY UPON PRESCHOOL CHILDREN'S HEALTH IN KINDERGARTEN "VERA CIRIVIRI TRENA" IN SHTIP Snezana STAVREVA VESELINOVSKA	335
65. ABOUT SOME EDUCATIONAL GOALS IN TEACHING-SOCIO-CULTURAL PROBLEM OR A CHALLENGE MODERN EDUCATION Snezana MIRASCHIEVA, Emilija Petrova GJORGJEVA, Daniela KOCEVA	339
66. ESCAPE FROM THE WAR –TIME IN THE UNCERTAINTIES OF LIFE TO REFUGEE IN BULGARIA. FUNDAMENTAL RIGHTS OF PERSONS SEEKING INTERNATIONAL PROTEKTION IN TERMS OF THE BUREAUCRATIC SYSTEM IN BULGARIA Pavlin PETROV	344
67. HIGHER EDUCATION IN THE PERIOD OF TRANSITION Verica JOSIMOVSKA	353
68. RESEARCH OF THE CONFLICT ZONES IN THE SYSTEM OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS OF THE CHILD BY THE METHODOLOGY OF RENE GILLE Julia DONCHEVA	356
69. CLASSROOM SOCIAL CLIMATE Despina SIVEVSKA	360
70. COMPATIBILITY OF PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOLA CURRICULA IN R. MACEDONIA Snezana JOVANOVA-MITKOVSKA, Biljana POPESKA	366
71. THE IMPORTANCE OF THE CAREER CONSELING PROCESS Tanja ATANASOSKA, Biljana CVETKOVA DIMOV, Ana GJORGJEVA	376
72. ROLE OF MANAGEMENT IN IMPLEMENTING EDUCATION INCLUSIVE POLICIES Sadete TERNAVA-OSMANI, Voglushe KURTESHI	380
73. WHICH FACTORS ACCORDING TO THE PARENTS AFFECT THE EDUCATION OF CHILDREN Voglushe KURTESHI	385

74. THE PHILOSOPHICAL PARADIGM OF SIGMUND FREUD Slobodan MARKOVIC	370
75. EDUCATIONAL NEEDS AND ACHIEVEMENTS OF ROMA CHILDREN AND OTHER CHILDREN FROM MARGINAL ETHNIC GROUP IN RM Stevan ALEKSOVSKI	377
76. COMMUNICATIVE-PEDAGOGICAL FEATURES OF COMMUNICATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS-COMMUNICATIVE COMPETENCE Biljana GRAMATKOVSKI, Jasminka KOCHOSKA	387

UDK: 373.2.016(497.7)
373.3.016(497.7)

COMPATIBILITY OF PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL CURRICULA IN R. MACEDONIA

Snezana JOVANOVA-MITKOVSKA¹
Biljana POPESKA²

Abstract

Mutual comparison of curricula at different levels of education, as well as of individual teaching subjects/educational spheres can serve as a foundation for improving the quality of the teaching and learning process in general. The analysis and comparison of teaching / subject programs should provide a thorough understanding of their mutual similarities and differences in the direction of their improvement and it should facilitate the vertical mobility of children / learners at different levels of education.

In the article we present the results of the analyzed and compared programs for preschool and primary education in the Republic of Macedonia, or more concretely, the analysis of curricula in mathematics, natural sciences and physical education and education for the first grade and the same programs for preschool education, and for education for a large group. The established similarities and differences are the basis for further changes, promotion of programs for pre-school upbringing and for their greater compatibility

Keywords: *programs, primary education, preschool upbringing and education, compatibility*

КОМПАТИБИЛНОСТ НА ПРОГРАМИТЕ ЗА ПРЕДУЧИЛИШНО И ОСНОВНО ВОСПИТАНИЕ И ОБРАЗОВАНИЕ ВО Р. МАКЕДОНИЈА

Апстракт

Како основа за подобрување на квалитетот на наставниот процес и учењето во целина може да ни послужи и меѓусебната споредба на наставните планови и програми на различни нивоа на образование, како и на одделните наставни предмети/воспитно-образовни подрачја. Анализата и споредбата на наставни/предметни програми треба да овозможи темелно согледување на нивните меѓусебни сличности и разлики во насока на нивно подобрување и олеснување на вертикалната мобилност на децата/учениците низ различните степени на образование. Во трудот се презентирани резултати од анализираните и споредени програми за предучилишно и основно образование во Р. Македонија, поконкретно анализа на наставните програми по математика, природни науки и физичко и здравствено образование за прво одделение и програмата за истоимените воспитно образовни подрачја од програмата за предучилишно воспитание и образование за голема група. Констатираните сличности и разлики се база за понатамошни промени, унапредување на програмите за предучилишно воспитание и образование, за нивна поголема компатибилност.

Клучни зборови: *програми, основно образование, предучилишно воспитание и образование, компатибилност.*

Вовед

Креирањето на квалитетен образовен систем насочен кон задоволување на образовните потреби на индивидуите од сите генерации е основната интенција на креаторите на образовната

¹Snezana Jovanova-Mitkovska, University "Goce Delchev", Shtip, R. Macedonia, snezana.jovanova@ugd.edu.mk

²Biljana Popeska, University "Goce Delchev", Shtip, R. Macedonia, biljana.popeska@ugd.edu.mk

политика, на сите засегнати страни за постигнување на општествен, социјален научно технолошки и културен прогрес во општеството, средината во која индивидуата живее, се развива.

Воспитно-образовниот систем во Р. Македонија како и во повеќето европски земји е конституиран од неколку меѓусебно поврзани потсистеми: предучилишниот, основношколскиот, средношколскиот, високошколскиот образовен потсистем како и потсистемот за образование на возрасни. Сите овие потсистеми во суштина претставуваат конкретни системи кои имаат своја структура, повеќе структурни елементи кои се наоѓаат во одреден меѓусебен однос, во кој постои регулирање, внатрешно саморегулирање, динамичност, движење. Истовремено тие се делови од пошироки системи, меѓусебно тесно поврзани, еден со друг се дополнуваат и ја овозможуваат вертикалната проодност на генерациите и ја сочинуваат мрежата на меѓусебно поврзани системи, од кои едни се пошироки, други потесни, на различни нивоа од хиерархиската скала на која точно е определено местото, улогата и значењето на конкретен потсистем.

Од посебен интерес за нас се потсистемите - предучилишно и основно образование. Истите остваруваат неколку клучни функции - воспитна, образовна, компензаторска, подготвителна.

Предучилишното воспитание и образование не е задолжително и е под ингеренци на Министерството за труд и социјална политика. Се јавува како последица на забрзаниот општествено-економски развој, развојот на индустријализацијата, урбанизацијата, но и како последица на сè помасовното вклучување на жената во организираниот општествен живот и во производството, како дополнување на она што значи семејно воспитување, во смисла плански, систематски и организирано да се дејствува на физичкиот и психичкиот развој на секоја индивидуа, т.е. да се создадат рамноправни услови за оптимален развој на децата од предучилишната возраст.

Со него е предвиден опфат на децата од 8 месеци па до 5,9 години и се реализира низ институционалната форма државни детски установи, приватни установи во кое се применуваат различни модели на в.о. работа како Монтесори, Валдорф и сл. Последниве неколку години забележливо е никнување на т.н. центри за ран детски развој во рамки на локалните самоуправи, наменети за опфат на деца од социјално ранливи категории.

Раниот пристап во предучилишното воспитание и образование остава свој белег на целокупното понатамошно школување на секоја индивидуа, на нејзиното изградување во позитивна, креативна и активна личност која ќе поседува верба во себе, почит кон себе и другите околу неа. Во тој период детето има можности за максимално развивање на интелектуалните способности, доаѓање во контакт со појавите и настаните во непосредната околина што влијае врз развитокот на љубопитноста, интересите за здобивање на елементарни претстави и поими, збогатување на искуствата и знаењата, формирање на основните културно - хигиенски навики, како и поставување на основите за социјализацијата на детето. Значи, во предучилишниот период се создаваат основите за правилно и сестрано воспитание и образование на децата, па оттаму се и барањата за сè поголем опфат на децата во системот на предучилишното воспитување.

Целта на предучилишното воспитание е во согласност со научните и педагошки постигања и општата цел на воспитанието и образованието, да се обезбедат услови за нормален физички, интелектуален, општествено - морален и естетски развој, како основа за понатамошното воспитание и образование во училиштето.

Основната задача која произлегува од вака конципираната цел е дејствување на општото јакнење на детскиот организам и создавање на услови за нормален физички и психички развој на индивидуата, посебно во овој период од животот на детето кога неговиот биолошки развиток е најзабрзан, а со тоа и восприемањето на детето од средината во овој период од развитокот е поголемо од кога било во развитокот.

Предучилишното воспитание и образование исто така ја овозможува вертикалната мобилност на генерациите во образовниот систем и остварување на заложбите за доживотно учење. Многу научни истражувања покажуваат дека учениците кои посетувале детска градинка покажуваат подобар успех во текот на натамошното школување.

Токму оттаму произлегува и потребата за подготовка на децата за поаѓање во училиште. Самото поаѓање на децата во училиште претпоставува да детето поседува одреден квантум на знаења, одредено ниво на развиени способности, развиени емоционално волеви особини, како претпоставка и услов за успешно учење. Се разбира, семејното воспитување сето ова не може да му го

обезбеди на детето. Сето тоа се овозможува преку постоење на организиран систем на предучилишно воспитување. Организираното предучилишно воспитание и образование овозможува оспособување на децата за успешно адаптирање и вклучување во процесот на наставата. Во предучилишните установи, детето се запознава и учи како да учи, а процесот на сознанието го доживува пријатно, радосно и со посебен интерес.

Проучувајќи ја литературата која се однесува на подготвеноста и зрелоста за поаѓање на училиште, најчесто на различна терминологија: зрелост, подготвеност, спремност. Andrilović & Čudina (1987); Petz (1992) го користат терминот зрелост, но во смисла на подготвеност која подразбира подготвеност за училиште, како општа подготвеност на организмот за нова активност која вклучува биолошка зрелост и искуство; Lemelin i sur. (2007 според Čudina-Obradović, 2008) подготвеноста за училиште ја дефинираат како минимум развоен степен кој на детето му овозможува привремено да реагира на барањата. Значи иако станува збор за користење на различна терминологија сепак станува збор за подготвеност на детето за поаѓање во училиште, подготвеност да се соочи со новите барања и предизвици во основното образование.

Подготвеноста за поаѓање во училиште се однесува на: физичка и моторичка подготвеност, интелектуална подготвеност, социјална и емоционална зрелост.

А) Физичка и моторичка подготвеност се однесува на тоа на одредена календарска возраст поточно 5,8 години детето да има конкретна телесна развиеност - висина и тежина кои најлесно се воочуваат и моторичка развиеност која се однесува на усвоеноста на многу вештини како одење, трчање, скокање, облекување се до усовршување на фината моторика како предуслов за изведба на сложените психомоторни вештини како пишување и читање; отпорност на организмот; зајакнато физичко и ментално здравје; постигната зрелост на физиолошкиот систем пред се на централниот нервен систем;

Б) Интелектуална подготвеност – се однесува на функциите (внимание се подразбира и селективната насоченост на одредени аспекти на конкретна појава, ситуација - изнесува најмногу 10-15 минути, перцепција - кај шестгодишниците сеуште не постои константност на перцепцијата што се одразува при формирање на математичките поими и читање; помнење – поврзано со конкретната ситуација; мислење –се очекува да детето во извесна мера има можност за изведба на конкретни мисловни операции, анализа, синтеза, апстракција и генерализација) кои се потребни за успешно извршување на училишните активности, учењето.

Говорна зрелост подразбира детето на конкретната возраст да ја совладало гласовната структура и правилниот говорот, го има усвоено експресивниот говор - способноста за течно и артикулирано изнесување на мислите идеите; рецептивниот говор, односно способноста за слушање и извршување на зададените барања и симболичкиот говор кој подразбира познавање на луѓето и местата, знаењето на зборови и формираните поими.

В) Социјална зрелост - се однесува на оспособеноста на детето од конкретната возраст за остварување на успешна комуникација со соучениците, врсниците, наставниците, повозрасните, во усвојувањето на облици на социјално прифатливо, посакувано однесување, на релативната самостојност при задоволување на своите потреби на можноста за подредување на сопствените потреби и желби кон правилата и цели на групата на која тоа припаѓа;

Г) Емоционална зрелост подразбира извесна емоционална стабилност и контрола на емоциите т.е навика да некои од емоциите се прикријат или искажат помалку интензивно отколку што се доживевани, некои емоции да се изразат на социјално прифатлив начин, подготвеност да се прифати училишната дисциплина, можноста да ги контролира своите постапки што води кон прифатеност од страна на врсниците.

Подготвеноста за поаѓање во училиште и компатибилноста помеѓу потсистемите на образование и воспитание отсекогаш го привлекувала вниманието на стручната, научната јавност. Сепак, мал е бројот на истражувањата во светски рамки кои се занимаваат со проблемот на премин на децата од градинка во училиште. Истражувањата на Ladd & Asher, 1985., Parker & Asher, 1987., Ladd & Prince, 1987, Vont, 1999, според Prelogović, S. (2012), покажале дека 20-30% од популацијата на деца кои се запишуваат во прво одделение имаат проблем со прилагодувањето во училиште, а како причини се наведуваат страв од наставникот, испитување, оценување, одвојување од семејството, нова ситуација во која детето се наоѓа, слаба подготвеност за училиште, за што е потребно нивно поранешно дијагностицирање и интервенција.

Истражувањето на Love, Logue, Trudeau & Thayer, 1992 според: Early, Pianta, Taylor & Cox, 2001, според Prelogović, S. (2012) покажува дека како клучни за успешен премин на детето од градинка во училиште се активностите кои ќе се реализираат и во градинката и во училиштето на кои ќе присуствуваат децата од предучилишна возраст за да се надминат неправилностите кои можат да го нарушат детското учење и развој.

Во нашата земја, Р. Македонија, основното образование трае девет години и е задолжително за децата од 5,8 до 15 години за сите деца без оглед на пол, религија, националност. Основната мисија на основното образование е акцент на воспитанието, образованието и насочувањето. Целта на основното образование и воспитание е да им овозможи на учениците индивидуален развој во сообразност со нивните предиспозиции и возрастни карактеристики, да усвојуваат знаења и умења за природата, општеството и човекот и да се оспособуваат за нивната примена во животот и натамошното образование, кај нив да се развива чувството за одговорност, вистината, за значењето на трудот на човекот, смислата за убавото, културните традиции и свеста за припадноста на Република Македонија, и да ги почитуваат и исполнуваат граѓанските права и обврски. Истото се остварува во основните училишта.

Клучно прашање кое се поставува, а кое е предмет на елаборирање на овој труд е прашањето за компатибилноста на овие два потсистема на образование и воспитание во смисла на нивно надградување и усложнување во периодот на премин на детето до предучилишна во основношколска установа.

Кога се говори за компатибилноста, нужна е идентификација на конкретниот поим (анг. - compatible). Во македонскиот јазик претставува придавка со значење на спојување, сложување со нешто, усогласување на нешто. Во нашиот случај станува збор за усогласување, сповивост на два потсистема предучилишниот и основношколскиот воспитно образовен систем.

Компатибилноста на предучилишното со основното воспитание и образование се остварува различно во различни воспитно-образовни системи. Во светски рамки постои тенденција за креирање на одделен предучилишен, одделен основношколски систем, но системи низ кои ќе се остваруваат заеднички програми за воспитно-образовна работа за децата од 3 до 8 години со почитување на возрастните и индивидуални карактеристики на секоја индивидуа по пат на креирање на посебни образовни индивидуални планови.

Компатибилноста може да се разгледува како системска, програмска, дидактичко-методска.

Системската компатибилност се проучува низ законските документи за предучилишно и основношколско воспитание и образование и истата ни овозможува согледување на системската поставеност на предучилишното и основно образование и постојните можности за остварување на компатибилноста на двата поврзани системи.

Програмската компатибилност се однесува на поврзаноста, континуитетот во програмите за воспитно-образовна работа во предучилишното со програмите за основно воспитание и образование.

Дидактичко-методската компатибилност се однесува на „реалната програма“ што се остварува со децата во предучилишните установи и реализацијата на наставните, воннаставните активности со учениците од ОУ.

Предмет на нашата елаборација ќе биде програмската компатибилност која постои помеѓу предучилишното и основното образование.

Стандардите за рано учење и развој се базата врз основа на која се организираат и реализираат активностите во предучилишното воспитание и образование со децата од најразлична возраст. Истите се поставени во согласност со заложбите за постигнување на повисок квалитет на предучилишното воспитание и образование, поконкретно во Националната програма за развој на образованието е вграден раниот детски развој, односно поставени се стандарди за рано учење и развој за децата од 0 до 6 години. Стандардите се презентираат како очекувања кои треба да ги достигнат децата од предучилишна возраст во различни домени при тоа почитувајќи го принципот дека развојниот процес и учењето кај малите деца не се одвива изолирано, туку се одвива континуирано, преку сите домени т.е. физичко здравје и моторен развој; социоемоционален развој; развој на пристап кон учење; развој на јазикот, описменување и комуникација; когнитивен развој и стекнување на општи знаења.

При изработката на стандардите за рано учење и развој се почитуваат повеќе принципи кои се однесуваат на опфатот на сите деца во предучилишното воспитание без оглед на нивните

различности и сличности, вербата дека секое дете може да учи; истакнување на играта како основна детска активност и инструмент за учење; стимулативната средина насочена кон поттик и мотивација за учење; соработката со родителите, заедницата и потребата од нивна постојана интеракција и заедничко дејствување; почитување на персоналитетот и индивидуалните специфичности, потреби, интереси и можности на секое дете, вклучувајќи ги и децата со посебни потреби, како и децата од сите социоекономски и етнички средини.

Како клучен пристап во развојот на стандардите за рано учење и развој е истакнат холистичкиот пристап, врз основа на кој и би се обезбедила подготвеноста на децата за поаѓање во училиште.

Во рамките на сите домени постојат субдомени-еден или повеќе, истакнати се стандардите, т.е. она што можат и треба да го направат децата на конкретна возраст; индикаторите кои ни покажуваат што детето треба да научи за да достигне одреден стандард и презентирани се разни активности за учење како поттик за достигнување на конкретните индикатори.

Во основното училиште се остварува воспитно-образовната дејност, наставата. Наставата за учениците во основното образование се изведува според наставен план и програма кои ги изготвува Бирото за развој на образованието, а ја утврдува надлежниот и актуелен министер. Во наставниот план се содржани задолжителните и изборни предмети, додатната и дополнителната настава, часовите на одделенската заедница, определен е нивниот годишен и неделен фонд на часови, нивниот редослед по одделенија, додека со наставните програми се определуваат целите, содржините, основните поими, активностите и методите на наставата, оценувањето на постигањата на учениците, условите за реализација на наставната програма и нормативот за наставен кадар.

Од посебен интерес за нас беше анализата на доменот когнитивен развој, поконкретно субдоменот математика и броеви, како и програмата по математика за прво одделение, врз основа на која сакавме да осознаеме дали постои програмска компатибилност на предучилишниот и основношколскиот систем, посебно од причина што во ОУ токму во областа на природните науки, математика се вовеле Кембриџ програмата како нова понапредна програма која подразбира поголема активност и залагања и од страна на ученикот и од страна на наставникот. За споредба е земена и програмата по ФЗО, со оглед на тоа дека немаме интервенции во неа во деветгодишното основно образование.

Реализиравме проучување на постојните програмски документи, нивна анализа. Во проучувањето појдовме од хипотезата дека постојат разлики во програмската компатибилност на предучилишното и основното образование. Се примени методот на теориска анализа. Примерокот беше намерен, т.е. беше анализирана програмата по математика од прво одделение по Кембриџ и програмата по физичко и здравствено воспитание и програмите од соодветните подрачја во предучилишното воспитание.

Анализа на програмата по ФЗО

Анализа на поставените цели во доменот Физичко здравје и моторен развој од Стандардите за рано учење и развој за деца од 4-6 години-голема група во предучилишната установа.

Во рамки на овој домен поставени се неколку субдомени и тоа: Субдомен - Груб моторен развој – се однесува на развој на фундаменталните движечки вештини и моторички способности; Субдомен - Фин моторен развој – се однесува на развојот на фината моторика, на стекнувањето на вештини за изведување на прецизни моторички активности; Субдоменот - Здраво и безбедно однесување - се однесува на активности преку кои децата разбираат како дневните активности и безбедни практики можат да влијаат на целокупното здравје на оспособеноста на децата и Субдоменот - Сензомоторен развој со кој децата го запознаваат светот околу нив, каде клучен аспект е воспоставувањето на координација на очи раце.

Во рамки на сите овие субдомени поставени се по неколку стандарди.

Предмет на анализа е Субдоменот Груб моторен развој каде клучен е аспектот воспоставување на контрола на рамнотежа и координација на делови од телото при одење, трчање, скокање, качување по скали. Во негови рамки поставени се неколку стандарди и тоа: 1) детето може да ја одржува рамнотежата на телото; 2) детето може да ги контролира деловите од телото; 3) детето

може да се движи координирано со цел; 4) детето е свесно за своето тело во однос на постоење на други подвижни објекти.

Во секој од посочените стандарди поставени се клучни цели и предлог на активности за изведба како и користење на соодветни ресурси.

Пример: во стандардот - детето може да се движи координирано, за возрастната група од 4-6 години поставени се следните цели, очекувања:

- детето го поставува телото и екстремитетите во позиција за да имитира некого или нешто;
- детето комбинира секвенци на неколку моторни движења на организиран начин (се врти околу оската на телото, потскокнува на една или две нозе, прави креативни движења според такт на музика.

Анализа на програмата по физичко и здравствено воспитание во прво одделение од деветгодишното основно образование

Наставниот предмет физичко и здравствено образование се реализира со 3 часа неделно, односно 108 часа годишно. Изучувањето на содржините од предметот ФЗО во првиот циклус на основно образование претставува основа за вклучување во различни спортски активности во текот на натамошното образование и живот. Во сите три циклуси на основно образование, ФЗО е застапен со фонд од три часа неделно. Програмата по ФЗО е структурирана во 6 задолжителни тематски целини во прво одделение именувани како: Запознај се, Вежби за организирано поставување и движење, Вежби за оформување на телото, Основи на атлетика, Основи на гимнастика и Игри. Програмските содржини од наведените тематски целини со исклучок на темата Запознај се, надополнети, проширени и надградени се реализираат и во второ и трето одделение. Покрај задолжителните теми, во програмата по ФЗО во сите циклуси на деветгодишното образование, вклучувајќи го и првиот развоен циклус, се предвидени и изборни теми, односно теми кои се реализираат во договор и соработка со родителите. Истите се именувани како: Активности на вода, Активности на снег, Возење велосипед, тротинет, излети и пешачења, Училиштен спорт, спортски школи и проекти. Реализацијата на содржините од овие тематски целини е во директна релација со условите на локалната средина и околина и користење на нејзините можности.

Цели во наставната програма по ФЗО

- Да се оспособува да прави проценка на своите можности и моторички способности
- Да се оспособува за правилно држење на телото преку соодветни вежби
- Да ги развива моторичките координирани природни движења со рацете и другите делови од телото
- Да ги развива локомоторните способности на различни форми на движења преку игра и танци
- Да ја развива моторичката координација ориентација во просторот
- Да се воведува и учествува во тимско изведување на вежбите
- Да се оспособува да помага и соработува со другите и да го почитува мислењето и потребите на другите да развива способности за конструктивно спречување и решавање на конфликти да развива способности за учество во донесување на колективни одлуки за решавање на проблеми
- Да се оспособува за адекватна моторичка активност при слушање на музика да развива способности за позитивно емоционално изразување низ игра и адекватни физички активности

Овие цели понатаму се конкретизираат во рамки на конкретните теми. Пр. во рамки на темата „Вежби за организирано поставување и движење поставени се следните конкретни цели:

Ученикот/ученицката

- да се оспособува за моторичко координирано движење во просторот; да ја развива моториката со насочено и контролирано движење во просторот
- да се оспособува за тимска работа
- да им помага на другарчињата за остварување на задачите
- да го развива естетското чувство при поставувањето

- да сфати и изведува групирање во помали групи
- да учи да се оспособува за помагање соработка и изразување на позитивни емоции во одделението и групата.

Во рамки на програмата предвидени се и конкретни содржини кои треба да се реализираат во рамки на конкретната тема, конкретизирани се поимите кои треба да се запознаат, а дадени се и активности и методи кои можат да му послужат на наставниот како ориентациона основа за успешно изведување и реализација на наставните содржини.

* * *

Анализата на наставната програма по ФЗО за I одделение и анализираниите стандарди за ран детски развој од доменот физичко здравје и моторен развој за деца од 4-6 години, нè упатуваат на следниот заклучок:

- Наставните програми се конципирани и структурирани согласно возрастните можности и психофизичките карактеристики на децата/учениците.
- Предложените содржини во програмата во целост не ги опфаќаат моторичките форми на движење специфични за дадените возрасти. Оттука, останува многу простор за креативност на воспитувачот/наставникот во осмислување на конкретните содржини и доволно простор за воспоставување на интеграциско – корелациски врски со останатите наставни подрачја;
- Усогласеноста со возрастните и психофизички карактеристики на децата/учениците дава можност за полесен премин од едно на друго ниво, проширување и продлабочување на содржините и барањата кои се поставуваат пред детето/ученикот;
- Наставните програми се конципирани и структурирани да ги одразуваат современите тенденции во конципирањето и реализирањето на ФЗО;
- Програмите се компатибилни, споиви, базирани на принципот од едноставно кон посложено.

Анализа на програмата по математика

Анализа на поставените цели во доменот когнитивен развој од Стандардите за рано учење и развој за деца, Субдоменот Математика и броеви од 4-6 години голема група во предучилишната установа

Основната цел во рамките на овој субдомен е постигнување и развој на нумеричките и математички вештини, поттикнување и развој на математичкото изразување, развој на логичкото мислење и решавање на проблеми, т.е. развивање на вештини кои се однесуваат на употреба на број, нумерички операции и мерни единици.

Со оглед на поставената цел на истражувањето се анализираа поставените цели на учење во два стандарди¹ т.е. детето демонстрира знаења за количина, бројки и броење и стандардот 2, детето покажува способност за серијација и класификација определени за децата на возраст од 4-6 години, возраст во која посебно внимание се посветува на нивната подготвеност за во училиште.

Во рамките на првиот стандард идентификувани се следните очекувања од детето на возраст од 4-6 години т.е.

- детето ја именува бројката во зададен текст;
- детето кажува кој број следи или кој му претходи на бројот 5;
- детето препознава броеви од 1-10
- детето го кажува бројот на улицата на која живее
- детето ја поврзува количината со симболот на бројот – детето брои 6 коцки и ги става до бројот 6.

Вториот стандард ги содржи следните очекувања

- детето ги опишува дневните активности според времето на случување
- детето сортира копчиња според бројот на дупките

- детето црта шаблони во зададена положба (пред-зад, внатре-надвор, се допираат-не се допираат).
- детето сортира предмети во серија според повеќе карактеристики (боја, големина, форма)

Во стандардите се само ориентационо дадени некои активности како насока на воспитувачот кој треба да ја осмисли активноста насочена кон оставрување на предвидените очекувања.

Анализа на програмата по математика за прво одделение од основното деветгодишно образование

Наставната програма по математика за прво одделение е адаптирана согласно Кембриџ програмата по математика. Истата содржи шест подрачја и тоа: Бројеви/математички операции. Геометрија, Мерење, Работа со податоци, Решавање на проблеми. Целта на оваа програма е да се развијат одговорни, иновативни ученици, ангажирани во активно и креативно учење.

Во рамки на програмата за секое подрачје поставени се конкретни очекувани резултати, дадени се конкретните цели кои треба да се постигнат во секое подрачје, имајќи ја во вид темата која треба да се реализира низ неколку развојни периоди во текот на годината, користејќи го спиралниот приод и имајќи го во вид принципот на постапност и надградба на постојното знаење со кое располагаат учениците и негово проширување; дадени се примери на активности за секоја тема како и конкретни и неопходни средства и материјали за реализација на наставните активности.

Предмет на анализа е подрачјето број и математички операции. Поконкретно од ова подрачје анализирани се темите кои се однесуваат на бројеви и решавање на проблеми, во нив определените цели, активности и ресурси за изведба на активностите.

Анализа на целите низ трите периоди:

Во рамките на оваа тема бројеви и решавање на проблеми која се реализира постапно и развојно низ три периоди во текот на годината поставени се цели кои упатуваат на тоа што ученикот треба да знае и тоа:

Во првиот период - учениците бројат по ред од 0 до 100 и наназад од 20 до 0, пишуваат цифри од 0 до 9, читаат и пишуваат бројеви од 0 до 20; споредуваат два броја користејќи ги поимите поголем и помал до 30 и кажуваат број што се наоѓа помеѓу нив, ги користат поимите „повеќе“, помалку за споредување на групи предмети до 30, подредува бројеви до најмалку 20 на низата на бројеви

Мисловни стратегии - ги знаат сите парови на бројеви чиј збир е 10 и тоа го поврзуваат со собирање /одземање, почнуваат да ги учат паровите бројеви чиј збир е 6,,7,8,9,10; Собираат еднакви собироци најмалку $5+5$; Почнуваат да бројат по 2 и по 10; брои по десет до 100 или нешто над 100, почнувајќи со конкретен едноцифрен број; Брои по два, почнува да препознава непарни/парни бројеви до 20 (пр.2,4,6,... или 1, 3,5,...); Прави разумна проценка за некои предмети што можат да се проверат со броење до 30

Собирање и одземање - го разбира собирањето како броење напред и комбинирање на две количини, го препознава собирањето во конкретни ситуации; го разбира одземањето како броење наназад и одземање на една количина од друга, го препознава одземањето во конкретни ситуации; собира/одзема едноцифрени бројеви со броење напред/наназад; собира три едноцифрени бројеви, при што збирот на два од нив е 10, на пр. $4+3+6=10+3$; ја разбира разликата преку собирање (уште колку треба до...)? наоѓа број за два поголем или за два помал од еден број до 20, забележувајќи прескокнување во низата на бројеви.

Решавање проблеми - Примена на знаењата во решавање проблеми со бројеви и за подредување на сложувалки, .Одлучува дали да користи собирање или одземање за решавање на едноставен проблем искажан вербално и го прикажува со користење предмети. Го проверува одговорот со собирање на броевите по различен редослед. Го проверува одговорот на задача од одземање, со собирање на одговорот и помалиот број.

Втор период - Наоѓа број за два поголем или за два помал од еден број до 20, забележувајќи прескокнување во низата на бројеви. Го разбира собирањето како броење напред и комбинирање на две количини, го препознава собирањето во конкретни ситуации. Го разбира одземањето како броење наназад и одземање на една количина од друга, го препознава одземањето во конкретни ситуации. Почнува да ги препознава знаците „+“, „-“ и „=“ во математички искази што се однесуваат на собирање

или одземање. Кажува кој број е за 1 или за 10 поголем или помал од кој било даден број од 0 до 30. Го користи знакот „=“ за прикажување еднаквост. Почнува да ги разложува двоцифрените броеви на десетки и единици и обратно. Го поврзува броењето напред и назад по десет за наоѓање броеви кои се за 10 поголеми/помали од еден број (до 100). Разбира дека промената на редоследот на собираците не го менува збирот. Собира парови броеви до 20 почнувајќи од поголемиот број со добројување. Почнува да собира едноцифрен со едноцифрен број и двоцифрен со едноцифрен број до 20

Решавање проблеми Примена на знаењата во решавање проблеми со броеви и за подредување на сложувалки. Наоѓа повеќе комбинации, на пр. на колку начини може да се подредат три различни предмети. Одлучува дали да користи собирање или одземање за решавање на едноставен проблем искажан вербално и го прикажува со користење предмети. Го проверува одговорот со собирање на броевите по различен редослед. Го проверува одговорот на задача од одземање, со собирање на одговорот и помалиот број. Избира и користи соодветни стратегии за пресметување и ја објаснува постапката. Одлучува дали да користи собирање или одземање за решавање на едноставен проблем искажан вербално и го прикажува со користење предмети. Правење разумна оценка на пресметката и размислување дали одговорот е разумен.

Трет период - Го разбира собирањето како броење напред и комбинирање на две количини, го препознава собирањето во конкретни ситуации. Го разбира одземањето како броење назад и одземање на една количина од друга, го препознава одземањето во конкретни ситуации. Почнува да ги препознава знаците „+“, „-“ и „=“ во математички искази што се однесуваат на собирање или одземање. Го користи знакот „=“ за прикажување еднаквост. Почнува да ги разложува двоцифрените броеви на десетки и единици и обратно. Разбира дека промената на редоследот на собираците не го менува збирот. Собира парови броеви до 20 почнувајќи од поголемиот број со добројување. Почнува да собира едноцифрен со едноцифрен број и двоцифрен со едноцифрен број до 20. Препознава половина од парните броеви до 10, преполовува форми со превиткување и препознава кои форми се преполовени. Почнува да ги користи паровите броеви чиј збир е 10 за собирање/одземање со премин до 20 (пр. за да собере $8 + 3$, на 8 додава 2, потоа додава 1). Го користи знаењето за собирање на парови еднакви собираци, при собирање на два различни собираци, на пр.: $5 + 6$. Ја препознава употребата на знакот на местото на непознат број при собирање/одземање, на пр. $6 + = 10$; $10 - = 6$

Множење и делење Удвојува кој било едноцифрен број. Наоѓа половини од парен број предмети до 10. Се обидува да дели броеви до 10 за да утврди кои броеви се парни, а кои непарни Дели предмети во две еднакви групи.

Решавање проблеми. Примена на знаењата во решавање проблеми со броеви и за подредување на сложувалки. Го проверува одговорот со собирање на броевите по различен редослед. Го проверува одговорот на задача од одземање, со собирање на одговорот и помалиот број. Ја објаснува и продолжува низата како што е броење по десет напред и назад, на пр. 90, 80, 70. Ги препознава едноставните односи меѓу броевите, на пр.: овој број е за десет поголем од тој број.

Предвидените средства и активности се насочени кон мисловно активирање на учениците, кон самостојност, истражување, а на тој начин самостојно доаѓање до одредени сознанија од областа на математиката што го олеснува и патот кон нивното усвојување.

При реализацијата на содржините се почитува принципот на системност и постапност, како и се почитува познатото дидактичко правило: “од конкретно кон апстрактно” што укажува на примената на конкретно-индуктивниот приод при обработката на математичките содржини. Имајќи го во предвид фактот, дека процесот на формирање на поими, научни поими, поминува по патот “перцепција-претстава-поим”, акцентот се става на достапноста на предметите за нивно полесно сетилно восприемање, на споредувањето на општите карактеристики на група предмети, т.е. воочувањето на сличностите и разликите на конкретни предмети. Врз таа основа пак се врши опишувањето, воочувањето, заклучувањето, низа мисловни перации со кои се врши влијание на целокупната когнитивна дејност на ученикот

Споредбената анализа на програмите во основното образование во прво одделение и субдоменот математика и броеви за 4-6 години постави пред нас низа прашања: Дали барањата во

програмата по математика во прво одделение се преамбициозни или пак барањата во програмата за предучилишно воспитание се пониски во однос на можностите и карактеристиките на децата од конкретната возраст? Што треба да се направи - дали интервенција во едната или другата програма? Каде да се насочат интервенциите? Како да се овозможи компатибилноста на програмите по математика?

Ако се земе предвид мислата на Виготски дека учењето треба да му претходи на развојот предлагаме промени во поставеноста на целите во стандардите за рано учење и развој во смисла поставување на цели кои ќе се однесуваат на повисоки постигнувања кај децата од конкретната возраст. Тоа би значело интервенција во програмите, конкретно говориме за субдоменот Бројеви која ќе се однесува на:

- Имајќи во вид дека броењето е претходница на формирање на поим за број, можно е и со децата од предучилишна возраст да се воведат бројење по редослед до 100, бројење наназад од 20 до 0;
- Не само препознавање на цифрите на броевите, но и пишување на броеви од 0 до 9
- Запознавање со операциите одземање и собирање со бројење нанапред и со бројење наназад во рамки на првата десетка;
- Препознавање на математички искази;...

Предложените промени се во насока на нивна усогласеност со возрастните и психофизички карактеристики на децата/учениците со можност за полесен премин од едно на друго ниво, проширување и продлабочување на содржините и барањата кои се поставуваат пред детето/ученикот, во насока на подобро разбирање на математичките концепти и разбирање на математичките проблеми, воочувајќи факти, формулирање и решавање на проблеми кои се резултат на одредени реални ситуации, како и будење на критичкото и креативното мислење.

Користена литература

- Адамческа, С. (1998). Активна настава. [Active teaching. In Macedonian.] Скопје: ЛЕГИС.
- Čudina-Obradović, M. (2008). Spremnost za školu: višestrukost značenja pojma njegova suvremena uporaba. (U: Odkojne znanosti, Vol. 10, br. 2, str. 285-300)
- Hitrec, G. (1991). Kako pripremiti dijete za školu, Zagreb: Školska knjiga
- Генков, Р. (2001). Азбука на мисленето за деца од предучилишна възраст, Софија: НУК КАМБАНА
- Гетова, К. (2002), Три приказки по математика, Софија: АНУБИС
- Гетова, К. (2003), Нови приказки по математика, Софија: АНУБИС
- Dobrič, N.,(1976), Razvijanje početnih matematičkih pojmova u predškolskim ustanovama, Beograd:Pedagoška akademija za obrazovanje vaspitača pretškolskih ustanova
- Доватов, В.,(1972), Методика развоја почетних математичких појмова (скрипта), Нови Сад: Школа за вaspитаче
- Дуда, Г, (1961), Почетна истраживања у математици, Загреб: Школска књига
- Ivič, I., (1971), Mogućnost predškolskog deteta za učenje elementarne matematike , Predškolsko dete, br.2
- Prelogović, S. (2012). Prijelaz djeteta iz dječjeg vrtića u osnovnu školu, http://os-ludbreg.skole.hr/upload/os-ludbreg/newsattach/444/prijelaz_djeteta_iz_vrtica_u_skolu.pdf
- Strel, J., & Žagar, D. (1993). Povezanost med motoricno ucinkovitostjo in inteligentnostjo ucencev in učenk. V: M.Pavlovič, II mednarodni simpozij Šport mladih, Zbornik referatov, Ljubljana: Fakultet za šport.
- Vonta, T. (1999), Mogućnost ostvarivanja kontinuiteta na prelasku djece iz vrtića u školu. Zbornik radova Učiteljske akademije u Zagrebu, Vol. 1, br. 1, str. 57-66.